

Erik Melander

Hur uppnå fred av hög kvalitet?

Denna artikel av professorn i freds- och konfliktforskning Erik Melander, Uppsala Universitet, publicerades ursprungligen som en gästkrönika på webbplatsen *Cornucopia* (<https://cornucopia.se>) 4/4 2023. Den publiceras här med författarens medgivande.

“There is only one guaranteed way you can have peace and you can have it in the next second – surrender”

President Ronald Reagan

“Är det verkligen fred vi vill ha till varje tänkbart pris“

Mikael Wiehe, *Fred* (Till Melanie)

Sedan Ryssland inledde sitt förnyade aggressionskrig mot Ukraina för ett år sedan har en debatt uppstått om vägar till fred i Europa. Debatten borde också handla om vilken typ av fred som avses, då det förstås finns bättre och sämre fred. I denna gästkrönika argumenterar jag för att den bästa vägen till fred är aktiv solidaritet med Ukraina mot Rysslands aggression i kombination med fortsatt europeisk integration genom Europeiska Unionen och andra samarbetsformer. Målet bör vara en så stor säkerhetsgemenskap som möjligt. På så sätt kan en fred av hög kvalitet uppnås.

Bland forskare har främst den amerikanske statsvetaren John Mearsheimer företrätt ett perspektiv som baseras på en hårdragen version av den så kallade realpolitiska skolan. Mearsheimer hävdar att Rysslands invasion av Ukraina mest är USA:s och Natos fel, vilka provocerade Ryssland genom att expandera sitt inflytande i Östeuropa. Han menar att Ryssland ser Ukraina som en livsviktig buffertzona mot västerländsk aggression, och att Ryssland därför aldrig kan tolerera att Ukraina blir en Nato-medlem eller en västerländsk allierad. Han påstår också att Ryssland inte i första hand motiveras av imperialistiska ambitioner att dominera grannfolk, utan av defensiva säkerhetsöverväganden. Enligt Mearsheimer är vägen till fred i Europa att acceptera Rysslands inflytandesfär över Ukraina.

Mearsheimers analys brister i flera avseenden. Mearsheimer fäster inget avseende vid ukrainarnas vilja att integreras med Europa och slippa rysk inblandning. Han framställer felaktigt de östeuropeiska ländernas frivilliga val att gå med i försvarsalliansen Nato som en västlig expansion som hotar Ryssland. Då Mearsheimer rationaliserar Rysslands aggression mot Ukraina som ett förståeligt svar på västerländsk provokation bagatelliserar han Rysslands aggressionskrig och krigsförbrytelser. Eftersom Mearsheimers fredsstrategi går ut på att tillmötesgå Ryssland på bekostnad av Ukrainas suveränitet och territoriella integritet kommer Rysslands krig belönas, och därmed uppmuntras ytterligare aggression.

För Mearsheimer uppnås fred genom maktbalans, inflytandesfärer, och buffertzoner. Den enda norm som har någon avgörande betydelse är den starkes rätt, och demokrati eller diktatur är underordnat. Mycket av världshistorien har präglats av detta synsätt, men det finns alternativ. Begreppet säkerhetsgemenskap avser en grupp länder som uppnått en sådan hög nivå av ömsesidig tillit och delade normer att krig länderna emellan blivit otänkbart. Detta går att observera genom att staterna inte förbereder eller hotar med krig mot varandra. Sverige och Danmark är kanske det par av stater som krigat mest mot varandra i historien men idag har krig mot Danmark blivit otänkbart. Samarbetet mellan de nordiska länderna är ett tidigt exempel på en säkerhetsgemenskap. Tack vare framväxten av en säkerhetsgemenskap i Europa har ständigt återkommande krig och krigshot ersatts med tillit och samarbete.

Integrationen inom EU är en viktig kraft för fred. Andra centrala exempel är relationerna mellan USA, Storbritannien, och Canada.

Inom en säkerhetsgemenskap råder en fred av en helt annan och mycket högre kvalitet än i andra mellanstatliga relationer. Fred betyder att det inte är krig, men det finns förstås mer eller mindre bra fred. Den realpolitiska visionen av fred är fred av låg kvalitet. Stormakterna strider om var gränserna för inflytandesfärerna ska dras och buffertzoner råkar ofta illa ut. I perioder då stormakterna undviker öppet krig mot varandra är istället krig genom ombud vanliga. Stormakterna använder ofta våld mot medlemmarna av den egna inflytandesfären för att hålla dem kvar och påtvinga dem en viss politik. Samarbete förankras inte i någon normativ gemenskap, och eftersom skiftande allianser är normalt råder djup misstro.

Hur kan istället en säkerhetsgemenskap uppnås? De krafter som starkast bidrar till och håller samman en säkerhetsgemenskap är demokratiska styrelseskick och delade värderingar. Gemensamma institutioner och ömsesidigt ekonomiskt utbyte är också gynnsamt. Två stora utmaningar är att sådant tar lång tid att växa fram, och innan en stabil säkerhetsgemenskap uppnåtts finns risk för bakslag. Det finns inga garantier eller järnhårda naturlagar i detta. Rysslandsexperter och demokratiforskare har identifierat en rad anledningar till varför en genuin demokratisering av Ryssland sannolikt är väldigt avlägsen. Snarare verkar imperialistiska och fascistiska tankesätt vara djupt rotade i Ryssland. En säkerhetsgemenskap med Ryssland bör ändå vara målet på lång sikt, men under årtionden framöver kommer detta mål knappast vara möjligt att uppnå.

Smart utformat demokratibistånd kan vara en god investering men det gäller förstås att se upp med korruptionsrisken. Forskningen visar att demokratibistånd kan ha en positiv effekt, men effekten är liten och sannolikheten att lyckas förändra Ryssland på något avgörande sätt med demokratibistånd måste sägas vara väldigt låg. Samtidigt kan också en liten förbättring göra livet lite drägligare för väldigt många människor till en relativt låg kostnad. Viktigast är nog möjligheten att stötta oppositionella i exil så att alternativa narrativ erbjuds och så att det finns ryssar som förstår demokrati som kan rycka in om en regimförändring skulle ske. Givet de många begränsningarna kan demokratibistånd aldrig bli ett realistiskt alternativ till militär säkerhet.

Vad betyder allt detta för hur vi bör förhålla oss till kriget i Ukraina? Om stödet till Ukraina minskar nu är risken stor att Ukraina tvingas ge upp stora delar av sitt territorium och acceptera inskränkt suveränitet över återstoden av landet, om inte Ukraina helt uppslukas av Ryssland. I förlängningen hotar att det ukrainska folket utplånas som en egen nation. Ett sådant svek vore mycket dåligt för fred och säkerhet också i resten av Europa. Eftergifterna inför en aggressiv imperialistisk stormakt skulle även ha stora negativa återverkningar i resten av världen. Aggression skulle uppmuntras och risken skulle öka att fler stater skaffar kärnvapen.

Det bästa sättet att snabbt uppnå en fred av rimlig kvalitet är istället att öka hjälpen till Ukraina så att Rysslands ledning inser att de inte kommer att uppnå sina mål. När Ryssland tvingats dra sig tillbaka inom 1991 års gränser kommer det därefter att bli nödvändigt med hög vaksamhet och starkt militärt försvar under lång tid framöver i linje med principen om inneslutning, eller uppdämning, av Sovjetunionens hot under det Kalla kriget. Åtgärder för rustningskontroll som är ömsesidigt acceptabla bör eftersträvas, men ”avspänning” till priset av att en imperialistisk diktatur tillåts expandera sin inflytandesfär måste undvikas. Under tiden bör vi fortsätta bygga säkerhetsgemenskap där så är möjligt. Ukraina bör erbjudas full integration i resten av Europa och massivt stöd, men helt centralt i allt detta bör förstås vara vad Ukrainas folk själva vill.

Lästips

Benny Andersson: [Stormakternas favoritteori är inget för vänstern](#) (om den Realistiska skolan, som anser att stormakter måste ha rätt att upprätta intressesfärer)

Taras Bilous: [Hur en politik med inflytelsesfärer stärker reaktionen](#)

Martin Fahlgren: [Häpnadsväckande förlustsiffror](#) (om bl a intressesfärer)

Paul Schäfer: [Myter och fakta om kriget i Ukraina](#)